

‘De perfecte storm voor PvdA’

Klara Boonstra

Directeur Wiardi Beckman Stichting

Interview: Wim Vermeersch

Foto's: Theo Beck

Op 15 maart waren alle ogen gericht op Nederland. Velen vreesden een begin van een Nexit uit de Europese Unie en de val van de eerste domino in de rechtspopulistische revolutie die zich in 2017 zou voltrekken. Maar we kregen bijna een PvdA-exit uit de Tweede Kamer (van 38 naar 9 zetels) en een nieuwe episode in de verschrompeling van de sociaaldemocratie die ook elders aan de gang is. Wat is er aan de hand met sociaaldemocratische partijen? En hoe moet het nu verder met PvdA?

Klara Boonstra zoekt naar verklaringen voor wat ze de perfecte storm voor haar partij noemt. “Al realiseer ik me dat dit geen definitieve antwoorden zijn”. PvdA hangt groggy in de touwen.

43

Klara Boonstra is sinds 1 januari 2017 directeur van de Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijk bureau van PvdA. Eerder was ze actief als adviseur bij de Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNW) en als hoogleraar Sociaal Recht aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU). Ze is dus relatief nieuw binnen de partijwerking van PvdA. Qua binnenkomer kan dit verkiezingsresultaat alvast tellen. Boonstra mag meteen een zoveelste herbronning op touw zetten en ze zal dat moeten doen met een onthoofd team. Minder zetels betekent minder centen, en dus minder medewerkers.

We ontmoeten Klara Boonstra in Den Haag tijdens de chaotische nadagen van de electorale opdoffer. De ledenbijeenkomst (‘een aflat voor de gevoelens,’ noemt ze het) zit nog in de kleren en het aftreden van partijvoorzitter Hans Spekman is nog niet verteerd. Een verrassing was deze afstraffing alleszins niet, ook niet voor Boonstra. Bij haar aanstelling al, zo vertrouwt ze ons bij het begin van het gesprek toe, had ze met dit scenario van absolute decimering rekening gehouden: “Al vroeg in de legislatuur, nog voor de desastreuze peilingen opdoken, had ik het gevoel dat de poging van PvdA om het VVD-beleid bij te buigen niet ging lukken.”

Om deze verkiezingsnederlaag te duiden, moeten we terug naar 2012 en het zogenaamde ‘verraad’ van toenmalig partijleider Diederik Samsom. Na een gepolariseerde campagne tussen VVD en PvdA en een miraculeuze heropstanding van PvdA in de laatste weken van de campagne ten koste van SP, vormde hij bliksemsnel een paars kabinet met Mark Rutte. Daar waar Samsom en Rutte in de campagne nog met getrokken messen tegenover elkaar stonden, sloten ze een pragmatisch akkoord waarin beide partijen een aantal zaken konden binnenhalen maar ook moesten slikken. “Op onze ledenraad passeerde de kabinetsvorming nog relatief gemakkelijk,” herinnert Boonstra zich, “maar voor onze kiezers was dit verraad. De 38 zetels in 2012 was een opgepompt aantal. Daar zaten veel strategische stemmen bij van GroenLinks en SP. Al vroeg in de legislatuur waren we die kwijt.”

De zwevende kiezer, die na twifelen toch voor PvdA had gestemd, beschouwde dat als een mes in de rug?

“Een aantal dossiers waren alleszins onverteerbaar voor verschillende groepen. Eerst was er de deal over de gezondheidszorg. Die moest leiden tot een forse inkomensnivellering via de verzekeringspremies, maar werd door een opstand bij de VVD-leden al snel ingetrokken. Op dat moment waren we de SP-kiezer, die in de laatste weken van de campagne massaal naar ons was overgestapt, alweer kwijt. Vervolgens was er het dossier over de opvang van illegale immigranten. Beleidsmatig een beheersbaar probleem, maar symbolisch erg sterk. Op dat moment waren we ook de GroenLinks-kiezer, die strategisch voor ons had gestemd, kwijt. Toen vervolgens het kabinet begon te spreken over ‘de participatiesamenleving’ in plaats van de verzorgingsstaat, verloren we de rest van de zwevende achterban die voor PvdA had gestemd. In de peilingen zag je mooi onze kiezers in drie bedrijven weglopen. En ze zijn niet meer teruggekomen.”

44

Sociaaldemocraten kloppen zich op de borst goede bestuurders te zijn. Leverden de PvdA-ministers dan geen goed werk?

“Lodewijk Asscher heeft als minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid als eerste getracht een aantal moeilijke dossiers te regelen, zoals betere rechten voor flexwerkers of de aansprakelijkheid voor bouwbedrijven waar Oost-Europeanen aan de slag zijn. Maar dat gebeurde met stoom en kokend water. Op korte tijd moest Asscher op zoek naar buitenparlementair draagvlak. Het compromis met werkgevers en vakbonden was niet optimaal. De wetgeving niet het mooiste kindje.”

“Ook de decentralisatie van de zorg, het project van staatssecretaris van Volksgezondheid en Welzijn Martin Van Rijn, mislukte. Zeker omdat ze gepaard ging met een forse besparing van 40%. Het plan-Van Rijn kreeg Obamacare-achtige dimensies, met digitale wantoestanden en gefragmenteerde zorg. Je kon avondvullende televisieprogramma’s maken over de zorg met alleen schrijnende gevallen, waarvoor de staatssecretaris persoonlijk verantwoordelijk werd gesteld.”

Het zijn twee echte verzorgingsvraagstukken die fundamenteel raken aan de directe achterban. Dat moest fout lopen?

“Klopt. Toch verklaren deze dossiers maar een deel van de nederlaag. Eigenlijk was er sprake van een perfecte storm. Want deze verzorgingsvraagstukken gingen gepaard met de opkomst van een aantal op identiteit gerichte partijen die handig de media wisten te bespelen. Henk Krol, frac-

tievoorzitter van de 50PLUS partij in de Tweede Kamer, sleept een batterij aan processen achter zich mee, maar is charmant en listig. Ook de kopstukken van DENK nemen problematische stellingen in, onder andere over Erdogan, maar weten precies op welke knoppen te drukken. Het zijn met andere woorden tegenstanders die je serieus moet nemen. Dat heeft PvdA niet gedaan. De partij ging daar te luchthartig over heen. Ze dacht dat de kiezer wel op haar zou stemmen als het er echt om ging. Niet dus.”

Volgens Lodewijk Asscher had PvdA mee het land gered en ging het goed met Nederland. Waarom gingen deze verkiezingen dan niet over economie, het kernthema van links?

“Voor een stuk wel. De 50PLUS partij voerde campagne met als voornaamste eis de AOW-leeftijd terug te brengen tot 65 jaar en die partij is er toch op vooruit gegaan. Maar inderdaad, over grote economische vraagstukken ging deze campagne niet. Diegenen voor wie het vandaag weer economisch beter gaat, maakten daar electoraal geen punt van. En diegenen voor wie het economisch nog steeds niet goed gaat, hebben geen stem of gebruikten hem niet voor dit verhaal.”

“Het klinkt misschien als een gelegenheidsargument van iemand die net verloren heeft, maar met héél de linkerkant in Nederland gaat het niet goed. GroenLinks was deze keer de grote winnaar, maar haalt slechts 4 zetels meer dan in 2010 met Femke Halsema. En SP gaat van 15 naar 14 zetels en is de enige oppositiepartij die verloren heeft.”

Vooraf dat laatste is bijzonder. Waarom profiteert een linkse anti-establishment partij zoals SP niet van het onbehagen van de bezorgde Nederlander?

“SP is geen outsider-, maar een gevestigde orde partij. Ze zit sterk in de zorgsector verankerd, en is op lokaal en provinciaal niveau op verschillende plekken aan de macht. Je kan er de

term 'protestpartij' niet op plakken. Voor mij is SP ook geen progressieve partij. Het is een op zichzelf gerichte club, met een aparte politieke cultuur en oud-linkse remedies.”

“De frame van ‘de bezorgde Nederlander’ klopt trouwens slechts ten dele. Natuurlijk voelt de directe achterban van Geert Wilders zich op een of andere manier miskend, maar op de overgrote groep Nederlanders kan je niet zomaar de analyse ‘de bezorgde burger’ loslaten. Volgens het World Happiness Report 2017 is Nederland een plaats gestegen op de lijst met de gelukkigste landen ter wereld. We staan nu op plaats 6. Houden wat we hebben, niet te veel avonturen, was een belangrijke factor in deze verkiezingen. Kiezers vinden rust fijn. Dit was het langst zittende kabinet van deze eeuw. En zolang Mark Rutte in het Binnenhof zit, gebeuren er niet al te veel gekke dingen.”

“Ik geloof dus niet dat Nederland een individualistisch land is geworden waar solidariteit niet bestaat. We zijn altijd bereid geweest te herverdelen en dat is nu niet anders. Wel zijn de identiteiten vandaag een stuk duidelijker afgebakend dan vroeger.”

PvdA is een partij die de boel bij elkaar wil houden en die verschillende identiteiten wil verbinden. Moet ze haar verbindende rol niet afleggen als ze opnieuw electoraal succesvol wil zijn?

“Niet akkoord. We zijn wie we zijn. Ook in de toekomst moet ‘de samenleving verbinden’ de opdracht zijn voor PvdA. Wel moeten we daarvoor andere instrumenten ontwikkelen. De discussie over een meer moderne verzorgingsstaat is nog maar net begonnen. Wat is solidariteit in een heterogene samenleving? Hoe verbeter je bestaanszekerheid op een flexibele arbeidsmarkt? Hoe groot is het collectief ten opzichte van de eigen verantwoordelijkheid? Hoe zet je het instrumentarium van de sociale partners in voor het algemeen belang? Welke voorzieningen zijn inkomensafhankelijk? Er zijn veel vragen die andere antwoorden vergen dan die die in het verleden dienst hebben gedaan.”

46

Wat is de precieze impact van identiteitspolitiek op een sociaaldemocratische partij?

“Ze dwingt ons te reageren op een frame waar onze beginselen niet in passen. Ons motto is ‘verbinding ondanks verschillen’, zowel nationaal als internationaal. Terwijl identiteitspolitiek de verschillen uitvergroot. Als je dan bij dat oorspronkelijke motto blijft, dan komt al snel de reactie dat je de problemen van de multiculturele samenleving weer eens onder de mat probeert te vegen. D66 en GroenLinks, twee partijen die deze verkiezingen wonnen, hebben dat niet. Hun achterban voelt zich niet gespannen over identiteit of Europa. Dat is een van de vele spagaten waarin PvdA zich bevindt. Lodewijk Asscher trachtte dat deze campagne op te lossen met het zogenaamde ‘progressieve patriottisme’-verhaal, maar dat is veel abstracter dan de blanke pit en het Wilhelmus. Een niet erg gelukkige campagnekeuze in mijn ogen.”

Ook elders in Europa zien we stilaan de verschrompeling van de sociaaldemocratie. Is er een rode draad?

“Van sociaaldemocraten wordt verwacht dat ze het bastion van de verzorgingsstaat verdedigen. Als ze daar in het neoliberale tijdperk niet of onvoldoende in slagen, dan is teleurstelling de reden van de krimp. Maar er is ook gewoon het simpele feit dat mensen nu eenmaal meer op winnaars, de afbrekers, dan op verliezers, de verdedigers, hun kaarten zetten.”

Uit elk onderzoek blijkt dat de sociale zekerheid en de verzorgingsstaat ons erg dierbaar is. Waarom haalt een partij die deze waarden voorstaat daar geen electoraal profijt uit?

“Dat is de paradox. Linkse partijen en vakbonden krijgen bakken kritiek over zich heen als er problemen zijn met flexcontracten, terwijl rechtse partijen en werkgevers niets wordt kwalijk genomen. Toen ik nog bij de vakbeweging werkte, zag ik hoe CDA- en VVD-ministers met alles wegwamen en PvdA-ministers emmers stront over zich heen kregen. Diegenen die het probleem willen aanpakken, worden erop afgerekend. Het lijkt wel een *lose lose* voor links.”

Dat van PvdA-ministers niet wordt aanvaard dat ze te ver meegaan in de liberalisering, is toch lo-gisch?

“Deze electorale afstraffing legt een dieperliggend probleem bloot: sociaaldemocraten zijn goede bestuurders maar slechte politici. Alle PvdA-ministers kregen goede rapporten in de kranten, maar daar haal je geen stemmen meer mee. Meer dan bij andere partijen heeft er bij PvdA een normatieve ontworteling plaatsgevonden tussen de mensen aan de basis en die aan de top. Die zijn ontzettend goed in het maken van compromissen en het sluiten van deals, maar hebben de grootste moeite om met de directe achterban in gesprek te blijven over wat ze aan het doen zijn en waarom. Er is een kloof ontstaan tussen het besturen en de politiek bedrijven.”

Die kloof is met name groot met jongeren. In Amsterdam, traditioneel een rood bolwerk, stemde minder dan 1% van de 18- tot 24-jarigen op PvdA. Waarom stemmen ze niet PvdA en wel GroenLinks?

“GroenLinks, maar ook D66, hebben altijd een achterban van hoogopgeleide idealisten gehad en daarvan zijn er steeds meer. In die kringen zijn maar weinig mensen afhankelijk van de verzorgingsstaat. De programma's van PvdA en GroenLinks stemmen behoorlijk overeen, maar GroenLinks heeft de drastische keuze gemaakt te verjongen. Na het electorale debacle van 2012 was de wat oudere Bram Van Ojik even partijleider, maar al snel werd Jesse Klaver gelanceerd. 28 jaar. Nog maar net droog achter de oren. Een Justin Trudeau-achtig type, die massabijeenkomsten organiseerde. Fris en nieuw. Het contrast met Lodewijk Asscher kon niet groter. Die is ook nog maar 42 jaar, maar heeft een meer rechtstatelijke uitstraling.”

47

Groen is voor sommigen het nieuwe rood. Akkoord?

“Neen. Zeggen dat GroenLinks het nu wel kan overnemen van PvdA, omdat het lood om oud ijzer is, is te kort door de bocht. Groene partijen verschillen fundamenteel van rode partijen. PvdA mag haar arbeiders dan kwijt zijn, GroenLinks heeft ze nooit gehad. GroenLinks heeft geen verbindende opdracht. Het komt voort uit de pacifistische PSP, de communistische CPN, de PPR die vooral oog had voor het milieu en de EVP die streed voor een rechtvaardige samenleving. GroenLinks heeft dus een andere ontstaansgeschiedenis. Ik zie alle reden om samen te werken, maar we hebben van oudsher niet dezelfde achterban. In voor links goede omstandigheden vullen de electoraten elkaar aan. In voor linkse slechte omstandigheden spelen we 'landje pik' met elkaars achterban die steeds kleiner wordt. Dat is wat vandaag gebeurt.”

Niet alleen jongeren vinden hun weg niet meer naar PvdA. Ook de allochtone stem, waar de partij traditioneel op kon rekenen, is ze kwijt.

“We hebben aan alle kanten kiezers verloren, dat is logisch als je terugvalt van 38 op 9 zetels. Gekscherend zeggen we hier dat we al onze kiezers eigenhandig kunnen opbellen (*lacht groen*). Oudere migranten stemmen nog wel PvdA, maar onder jongeren is er niemand meer wie er ook maar aan denkt om PvdA te stemmen. Hooggeschoolde jonge allochtonen stemmen massaal DENK. Die partij is in een aantal volkswijken in Rotterdam, Amsterdam, Den Haag nu groter dan PvdA.

“PvdA heeft de leegloop richting DENK aan zichzelf te wijten. Allochtonen mochten van ons wel meedoen in de Tweede Kamer, maar konden daar niet zeggen dat ze het belangrijk vonden ritueel te mogen slachten. DENK houdt er erg reactionaire ideeën op na inzake Erdogan, maar verwoordt ook een reëel probleem: de aula’s van de universiteiten zitten stampvol hooggeschoolde allochtonen die vooruit willen maar tegen een hoop barrières van discriminatie en uitsluiting aanlopen. Als PvdA opnieuw een grote partij wil worden, mag het niet badinerend doen over die problematiek.”

In de heropbouw van de partij zal de Wiardi Beckman Stichting een belangrijke rol spelen. Langs welke lijnen moet die voor u gebeuren?

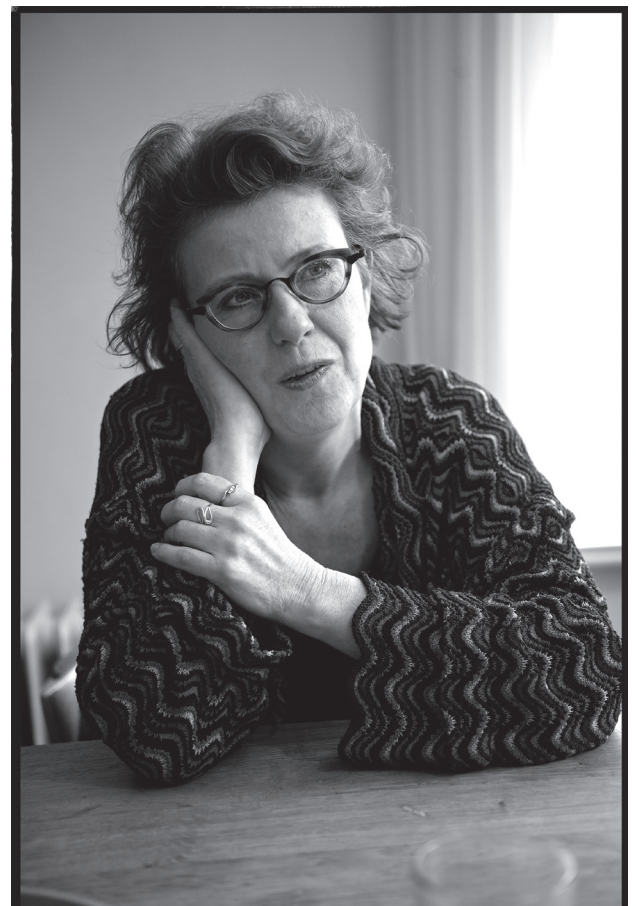
“Rond de thema’s die ‘van ons’ zijn en waarvan mensen vinden dat PvdA zich onvoldoende heeft getoond - zoals goed werk, wonen, onderwijs, identiteitspolitiek, en ook hoe internationaal we nog zijn - zal de Wiardi Beckman Stichting de volgende maanden onderzoeken wat de mensen nu eigenlijk van ons willen.”

Na de economische crisis in 2008 publiceerde de Wiardi Beckman Stichting al een groot ‘Van Waarde’- onderzoeksproject naar de veranderingen in de zorg en rond werk. Daar heeft de partij bitter weinig mee gedaan.

48

“Diederik Samsom viel niet flauw van vreugde toen ons programma uitkwam, dat is waar. ‘Van Waarde’ is niet herkenbaar geweest in het handelen van diegenen die aan de knoppen zaten. De waarheid is dat PvdA in dit kabinet ondubbelzinnig mee heeft bezuinigd, en dat is onaanvaardbaar. Als PvdA een begrotingsoverschot boekt in een kabinet met VVD, dan weet je dat ze haar achterban te grazen heeft genomen. Sociaaldemocraten moeten geen *big spenders* zijn, maar de basisgedachte is wel dat je publiek geld gebruikt om de samenleving beter te maken. Dat is niet gebeurd. Bovendien werden de besparingen in de zorg gewoonweg niet goed begeleid. Er is niet gecontroleerd wat er bij de mensen thuis gebeurde. Er was onvoldoende flankerend beleid.”

Zou het voor de geloofwaardigheid van PvdA niet beter zijn duidelijk afstand te nemen van figuren als Jeroen Dijsselbloem?

“PvdA heeft een trotse traditie van ministers van Financiën die op de kas letten. Henk Hofstra, Wim Kok, Wouter Bos, Jeroen Dijsselbloem, ... ze beheerden onze financiën op een degelijke manier en dat heeft ons altijd tot electoraal voordeel gestrekt.”

Dat is vandaag toch niet meer het geval?

“Nee. De kritiek dat de bezuinigingen - in de zorg of die in Griekenland - te fel zijn doorgesloten, is correct. Maar een figuur als Jeroen Dijsselbloem is een product van de beweging. Zuinig met centen omspringen, niet lenen om te consumeren, is heel Hollands.”

Was eurocommissaris Frans Timmermans geen betere kandidaat geweest dan minister Lodewijk Asscher? Hij had op een geloofwaardige manier afstand kunnen nemen van het gevoerde beleid.

“Dat is praat na de vaak. Ook onder Frans Timmermans had PvdA nooit haar 38 zetels behouden. Nee, er is iets wezenlijks aan de hand met de sociaaldemocratie. Dat valt niet te redden met het verschuiven van poppetjes. De verschrompeling vindt namelijk ook in andere landen plaats.”

In het Verenigd Koninkrijk verandert Labour van koers met Jeremy Corbyn. Geloof u in zijn verhaal?

“Jeremy Corbyn is geen onverdeeld succes. Labour is diep verdeeld. Veel van de oppositie binnen Labour heeft, lijkt me, eerder te maken met imago dan inhoud. De thema's van Corbyn zijn goed, zeker op arbeid, maar zijn entourage ademt toch vooral ouderwetse linkse machtspolitiek uit. Niet te vergelijken met de grassroots beweging van Bernie Sanders in de Verenigde Staten. Bij PvdA zou een Corbyn-achtige figuur niet werken. Nederland is een land van het midden. Hier houdt niemand van radicalinsky's.”

We moeten dus geen drastische zwenk naar links verwachten bij PvdA?

“PvdA moet stoppen met het meebuigen met liberalen, in de hoop dat het beleid iets sociaaler wordt dan zonder jou het geval zou zijn geweest, maar dat betekent niet noodzakelijk dat ze linkser moet worden. Wel zal de nieuwe PvdA de verzorgingsstaat veel uitgesprokener moeten verdedigen. Minder ambigu over de eigen verantwoordelijkheid en veel ondubbelzinniger over de nefaste rol van de marktwerking. Gelukkig rijpen de geesten. De voorbije jaren was het roeien tegen de stroom in. Vandaag schrijven de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en het Centraal Planbureau rapporten over de verzorgingsstaat van de toekomst en krijgt Nederland op zijn kop van de Europese Commissie over het grote aantal tijdelijke contracten en zzp'ers.”

Is er dan geen nieuwe grote droom?

“Stippen op de horizon zijn uiteraard belangrijk, maar het systeem zal toch vooral met schokken blijven veranderen. Maatregelen uitdenken om kinderen vroeger in het onderwijs te krijgen zodat ze geen taalachterstand oplopen, klinkt misschien niet zo radicaal, maar is het dat wel. Het is alleszins veel radicaler dan iets roepen wat lekker klinkt, zoals de AOW-leeftijd terugbrengen op 65, maar een verloren gevecht is.”

Moeten sociaaldemocraten niet vooral opnieuw zorgen dat ze weer een beetje trots op zichzelf worden?

“Volledig akkoord. Lilianne Ploumen, die tot voor kort minister van Ontwikkelingssamenwerking was, daagde onlangs de Amerikaanse president Donald Trump uit met een nieuw, internationaal abortusfonds dat zijn antiabortusmaatregel moet counteren. Haar initiatief kreeg op korte tijd een enorme weerklank in binnen- en buitenland. Dat soort zaken geeft PvdA opnieuw elan. Want vroeger beschouwden we onszelf als gids op dat terrein.”

“Kijk, de internationale politiek is vandaag erg instabiel. Op drie uur vliegen is er oorlog in Oekraïne. In Oost-Europese landen steekt autoritarisme de kop op. De Verenigde Staten zijn een niet te voorspellen factor geworden. Er is chaos in het Midden-Oosten en Afrika. Om dan een verhaal te hebben over goed functionerend instellingen, die open en transparant zijn, en over het streven naar gastvrijheid en herverdeling, ... dat is nogal wat. Dat verhaal vind ik helemaal niet klein als ik om me heen kijk. Als we dat redden is het best groot. Bijna utopisch.”